

دانشگاه پیام نور

دانشکده: علوم انسانی

پایان نامه برای دریافت کارشناسی ارشد

رشته: الهیات و معارف اسلامی

گروه: علوم قرآن و حدیث

روش های تحکیم اخلاق خانوادگی

بر اساس قرآن و سنت

سید جلال رضوی زادگان

استاد راهنما:

دکتر محمد هادی امین ناجی

استاد مشاور:

دکتر مرضیه اخلاقی

شهریور ۱۳۹۲

اینجانب دانشجوی ورودی سال مقطع کارشناسی ارشد رشته گواهی می نمایم چنانچه در پایان نامه خود از فکر، ایده و نوشته دیگری بهره گرفته ام با نقل قول مستقیم یا غیر مستقیم منبع و ماخذ آن را نیز در جای مناسب ذکر کرده ام. بدیهی است مسئولیت تمامی مطالبی که نقل قول دیگران نباشد بر عهده خویش می دانم و جوابگوی آن خواهم بود.

دانشجو تأیید می نماید که مطالب مندرج در این پایان نامه (رساله) نتیجه تحقیقات خودش می باشد و در صورت استفاده از نتایج دیگران مرجع آن را ذکر نموده است.

نام و نام خانوادگی دانشجو
تاریخ و امضاء

اینجانب دانشجوی ورودی سال مقطع کارشناسی ارشد رشته گواهی می نمایم چنانچه براساس مطالب پایان نامه خود اقدام به انتشار مقاله، کتاب، و ... نمایم ضمن مطلع نمودن استاد راهنما، با نظر ایشان نسبت به نشر مقاله، کتاب، و ... و به صورت مشترک و با ذکر نام استاد راهنما مبادرت نمایم.

نام و نام خانوادگی دانشجو
تاریخ و امضاء

کلیه حقوق مادی مترتب از نتایج مطالعات ، آزمایشات و نو آوری ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه متعلق به دانشگاه پیام نور می باشد.

شهریور ۱۳۹۲

تقدیم بہ پیشگاہ

آخرین ودیعہ الہی؛

حضرت حجہ ابن الحسن العسکری

عجل اللہ تعالیٰ فرجہ الشریف

با تشکر و سپاس از

پدر و مادر عزیزم که تمام موفقیت های زندگی را مدیون ایشانم

و همسر مهربانم که طی انجام این پایان نامه، همواره همراه و یاورم بوده

و همچنین استاد گرامی جناب آقای دکتر امین ناجی که بارها راهنمایی های خویش

مرا مرمون لطف خویش قرار دادند.

چکیده

خانواده به عنوان پایه آغازین شکل گیری نظام اجتماعی در همه جوامع بشری تلقی می شود. نیل به استحکام نظام خانواده به نحوی که همه اعضا آن بصورت یک جامعه منجسم در آمده باشند سبب جلوگیری از عواقب نامناسب تزلزل خانوادگی می شود.

اما متأسفانه در حال حاضر با دقت در جوامع بشری و نیز جوامع دینی مسلمان با مشکل زوال خانواده و افزایش شکاف های خانوادگی و حتی حد اعلای آن طلاق روبرو هستیم. بدین جهت با طرح سؤالاتی نظیر "ویژگی های اخلاق خانوادگی در اسلام چیست؟ دستورات و راهنمایی های قرآن و روش ائمه علیهم السلام در تحکیم سنت های اصیل اسلامی در رفتارهای خانوادگی چه بوده است؟ الگویی که اسلام برای تشکیل و تحکیم خانواده ارائه می دهد چیست؟" بدنبال رفع فاصله های خانوادگی در میان اقشار و جوامع مسلمان هستیم.

پس از بحث و بررسی در میان آیات و روایات مرتبط از قرآن و سنت اهل بیت ع لیهم السلام با روش توصیفی و تحلیلی و مراجعه به نظرات مفسران و محدثان و گاهی جامعه شناسان نتایج کلی زیر حاصل شده است.

۱- با مراجعه به کلام قرآن کریم و اهل بیت علیهم السلام به مجموعه ای از رهنمودها و فرامین بر می خوریم که با کنار هم نهادن آنها به یک الگو و استاندارد در مورد تشکیل، تثبیت و تحکیم خانواده و اخلاقیات درون آن دست می یابیم.

۲- طرح ریزی اسلام برای پی ریزی یک شکل سالم و کمال گرای خانوادگی، از قبل از تشکیل آغاز می شود.

۳- در الگوی اسلام نهایت سعی بر پایه ریزی صحیح و سپس دوام و تحکیم پایه های اخلاق ی بر اساس رهنمودهای مشخص شده است. اما اگر در طی این مسیر خللی ایجاد شد و راه به ناره بدل گردید باز هم دین مبین راهکار ارائه داده است.

۴- در تعالیم قرآن کریم و ائمه هدی علیهم السلام ، تعلیم و تربیت فرزندان برای نیل به هدف ایجاد نسلی موحد و خداگرا، اهمیت ویژه ای داشته و مجموعه ای از رهنمودها و دستورات برای دستیابی به این هدف بیان شده است.

۵- در چهار سوره از قرآن مجید نیکی به والدین بلا فاصله بعد از مساله توحید قرار گرفته و این در کنار هم قرار گرفتن بیانگر این است که اسلام تا چه حد برای پدر و مادر احترام قائل است.

کلیدواژه ها

قرآن، سنت، خانواده، تحکیم خانوادگی، نظام خانواده

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات

بخش اول: طرح نامه	۲
۱ - مقدمه	۲
۱ - ۴ - تعریف مساله و بیان سؤال های اصلی تحقیق	۳
۱ - ۳ - سابقه و ضرورت انجام تحقیق	۳
۱ - ۴ - فرضیات	۵
۱ - ۵ - اهداف	۵
۱ - ۶ - کاربردهای متصور از تحقیق	۵
۱ - ۴ - جنبه جدید بودن و نوآوری تحقیق	۵
بخش دوم: تعاریف و مفاهیم	۶
۲-۱ - مبانی	۶
۲-۲ - اصول	۶
۲-۳ - روش	۶
۲-۴ - اخلاق	۷
۲-۵ - خانواده	۹
۲-۶ - اخلاق خانوادگی	۱۲
۲-۷ - تحکیم	۱۲

فصل دوم: بررسی اهمیت، چارچوب و مبانی تشکیل خانواده از دیدگاه اسلام

بخش اول: اهمیت ازدواج از دیدگاه قرآن و معصومین علیهم السلام	۱۴
۱ - دیدگاه قرآن	۱۴
۱ - ۴ - دیدگاه معصومین علیهم السلام	۱۵
۱ - ۴ - تشویق به ازدواج جهت انجام سنت نبوی و حفظ و اکمال دین	۱۵
۱ - ۴ - تشویق به ازدواج جهت ایجاد نسل توحیدی	۱۶
۱ - ۳ - تشویق به ازدواج با رفع موانع مالی	۱۶
بخش دوم: چارچوب و مبانی تشکیل خانواده	۱۸
۲-۱ - بندگی و اطاعت الهی	۱۹

۲۵.....	۲-۲ - آرامش، مودت و رحمت
۲۶.....	۱-۲-۲ - تفاوت مودت و رحمت
۲۷.....	۲-۲-۲ - روایات پیرامون آرامش، مودت و رحمت در خانواده
فصل سوم: تشکیل خانواده و بررسی مراحل یک زندگی مشترک	
۳۰.....	بخش اول: تشکیل خانواده
۳۰.....	۱ + ۱ - معیارهای انتخاب همسر و استحکام اخلاق خانوادگی
۳۱.....	۱ + ۱ + ۱ - کفو بودن
۳۲.....	۱ + ۴ - ایمان و تقوی
۳۴.....	۱ + ۴ - عفت و پاکدامنی
۳۴.....	۱ + ۴ - خوش اخلاقی
۳۵.....	۱ + ۵ - محیط رشد و تطابق فرهنگی
۳۵.....	۱ + ۶ - زیبایی، سلامت جسمانی و توان مالی
۳۶.....	۱ + ۴ - آغاز زندگی مشترک
۳۶.....	۱ + ۴ + ۱ - آغازی همراه با محبت
۳۷.....	۱ + ۴ + ۱ - تقسیم کار
۳۷.....	۱ + ۴ + ۳ - تحمل سختی ها
۳۸.....	بخش دوم: تربیت فرزندان فصلی نوین در زندگی
۳۹.....	۲-۱-۲ - تربیت اخلاقی قبل از تولد
۴۰.....	۲-۲ - مراحل سه گانه تربیتی فرزندان
۴۱.....	۲-۳ - تربیت اخلاقی در هفت ساله اول زندگی فرزند
۴۱.....	۲-۳-۱ - دوران شیرخوارگی
۴۲.....	۲-۳-۲ - نقش تغذیه در خلیات کودک
۴۴.....	۲-۳-۳ - نقش گزاره های دینی بر خلیات کودک
۴۴.....	۲-۳-۴ - دستورات اخلاقی عمومی این دوره
۴۴.....	۲-۳-۴-۱ - بازی بهترین وسیله تربیت
۴۵.....	۲-۳-۴-۲ - نقش نامگذاری بر اخلاق فرزند
۴۶.....	۲-۳-۴-۳ - تربیت دینی در این دوره
۴۶.....	۲-۴ - تربیت اخلاقی در هفت ساله دوم زندگی فرزند
۴۷.....	۲-۵ - تربیت اخلاقی در هفت ساله سوم زندگی فرزند

- ۶-۲ - شیوه های کلی تربیت اخلاقی فرزندان ۴۹
- ۶-۲ -۱ - ابراز محبت و مهربانی ۴۹
- ۶-۲ -۲ - توجه به لطایف روحی اعضای خانواده ۵۰
- ۶-۲ -۳ - اعتمادسازی در خانواده ۵۰
- ۶-۲ -۴ - رعایت عدالت بین فرزندان ۵۱
- ۶-۲ -۵ - تربیت جنسی ۵۲
- ۶-۲ -۵ -۱ - کنترل روابط زناشویی والدین ۵۳
- ۶-۲ -۵ -۲ - پیشگیری از ایجاد زمینه های طغیان غریزه جنسی ۵۷
- ۶-۲ -۶ - زبان کودکی ۵۸
- ۶-۲ -۷ - برخورد صحیح با اشتباهات ۵۹
- ۶-۲ -۷ - تاثیر تربیت خانوادگی و وراثت در اخلاق فرزندان با بررسی عمیق تر آیات و روایات ۵۹
- ۶-۲ -۷ -۱ - قرآن کریم ۶۲
- ۶-۲ -۷ -۲ - احادیث اسلامی ۶۴
- ۶-۲ -۸ - نقش والدین پس از دوره های ۷ ساله ۶۶
- ۶-۲ -۸ -۱ - ازدواج ۶۶
- ۶-۲ -۸ -۲ - رسیدگی، توجه و مهربانی ۶۷
- ۶-۲ -۸ -۳ - حضور به هنگام احتمال خطر ۶۷
- ۶۹ - بخش سوم: چارچوب ها و ضوابط رفتار فرزند با والدین و با دیگر فرزندان ۶۹
- ۳-۱ - جایگاه اطاعت، احترام و نیکی به والدین در اسلام ۷۰
- ۳-۲ - چارچوب روابط فرزندان با والدین ۷۳
- ۳-۳ - حقوق والدین و وظایف فرزندان در قبال آنها ۷۵
- ۳-۳ -۱ - اطاعت از والدین ۷۵
- ۳-۳ -۲ - احترام به والدین ۷۷
- ۳-۳ -۳ - حقوق و وظایف دیگر ۸۴
- ۳-۳ -۳ -۱ - برّ و احسان ۸۴
- ۳-۳ -۳ -۲ - تشکر ۸۶
- ۳-۳ -۳ -۳ - وظایف مالی فرزند در قبال والدین ۸۷
- ۳-۳ -۳ -۴ - وظایف عبادی فرزند در قبال والدین ۸۷
- ۳-۳ -۴ - آزار رساندن و عاق والدین ۸۸

۳-۴- ارتباط فرزندان با یکدیگر ۹۰

فصل چهارم: روش های تحکیم ارکان و اخلاق خانواده

بخش اول: روش های تحکیم ۹۳

۱ + حضور در نزد اعضای خانواده ۹۳

۱ ۴ - توجه همسران به یکدیگر ۹۴

۱ ۳ - مهربانی و ابراز محبت ۹۴

۱ ۴ - خوش اخلاقی ۹۶

۱ ۵ - همراهی در زندگی ۹۷

۱ ۶ - حفظ عفت و پاکدامنی و هدایت غریزه جنسی ۹۸

۱ ۶ + عفت ورزی در خانواده ۱۰۰

۱ ۶ ۴ - وظایف همسران در قبال یکدیگر به منظور حفظ عفت و حجاب ۱۰۱

۱ ۶ ۴ + آراستگی همسران ۱۰۱

۱ ۶ ۴ + حجاب و ارتباط با نامحرم ۱۰۳

۱ ۶ ۴ ۴ - حضور زن در اجتماع ۱۰۴

۱ ۶ ۴ - غیرت ۱۰۶

۱ ۶ ۴ - مسائل جنسی ۱۰۷

۱ ۴ - مدیریت خانواده ۱۰۸

۱-۷-۱- نقش محوری مرد در خانواده ۱۱۰

۱-۷-۲- نفقه و مخارج خانواده ۱۱۲

۱-۷-۳- تدبیر امور خانواده ۱۱۳

۱-۷-۴- مدیریت داخلی خانواده ۱۱۵

۱ ۸ - صبر و بردباری در برابر مشکلات درونی خانواده ۱۱۶

۱ ۹ - منع آزار رساندن و تشویق به گذشت ۱۱۷

۱ ۱۰ - نشاط و شادمانی در خانواده ۱۱۹

۱ ۱۱ - هنر و شغل زن ۱۲۰

۱ ۱۲ - تعلیم و تربیت در خانواده و امر به معروف و نهی از منکر ۱۲۱

۱ ۱۳ - نشوز ۱۲۳

۱-۱۳-۱- سرپیچی زن ۱۲۴

۱-۱۳-۲- خوف جدایی ۱۲۸

- ۱۴ ۱ - محکمه خانوادگی ۱۳۰
- ۱۵ ۱ - طلاق ۱۳۲
- بخش دوم: فضائل اخلاقی یا مکارم اخلاق در خانواده ۱۳۶
- ۱-۲ - تواضع و فروتنی ۱۳۷
- ۲-۲ - رفق و ملایمت ۱۳۷
- ۳-۲ - صبر و حلم ۱۳۹
- ۴-۲ - اهتمام به انجام واجبات و فریضه‌های دینی و دوری از محرّمات ۱۴۰
- ۵-۲ - پاکدامنی و پوشاندن چشم ۱۴۱
- ۶-۲ - ابراز محبت و خوشرفتاری ۱۴۳
- ۷-۲ - عفو و گذشت ۱۴۵
- ۸-۲ - صداقت ۱۴۷
- ۹-۲ - وفای به عهد ۱۴۷
- بخش سوم: موانع تحکیم خانواده ۱۴۹
- ۱-۳ - بی‌تقوایی و عدم طاعت الهی ۱۴۹
- ۲-۳ - عدم محوریت مرد در خانواده ۱۵۰
- ۳-۳ - نافرمانی، غرور و منت‌گذاری ۱۵۰
- ۴-۳ - بدخلقی، بدرفتاری و آزار رساندن ۱۵۱
- ۵-۳ - انحراف از دایره پاکدامنی ۱۵۳
- ۶-۳ - نارضایتی ۱۵۴
- ۷-۳ - مدارا نکردن و عدم همراهی در زندگی ۱۵۵
- ۸-۳ - موانع مادی زندگی ۱۵۵
- ۹-۳ - افراط و تفریط در امور زندگی ۱۵۶
- بخش چهارم: رذائل اخلاقی در خانواده ۱۵۹
- ۱-۴ - خشم ۱۶۰
- ۲-۴ - ظلم ۱۶۱
- ۳-۴ - تحقیر و اهانت ۱۶۲
- ۴-۴ - حرص ۱۶۲
- ۵-۴ - غرور ۱۶۴
- ۶-۴ - غیبت ۱۶۵

۱۶۷	.....	ریا	۷-۴
۱۶۹	.....	حسد	۸-۴
۱۷۰	.....	بخل	۹-۴
۱۷۱	.....	دروغ	۱۰-۴
۱۷۲	.....	بد زبانی	۱۱-۴
۱۷۳	.....	سستی و تنبلی	۱۲-۴

فصل پنجم: جمع بندی، نتیجه گیری و ارائه پیشنهادها

بخش اول:

۱۷۵	.....	جمع بندی	۱ +
۱۷۸	.....	نتیجه گیری	۱ -

بخش دوم:

۱۸۹	.....	پیشنادهای پژوهشی	۲-۱
۱۹۰	.....	پیشنادهای فرهنگی	۲-۲
۱۹۱	.....	فهرست منابع	
۱۹۵	.....	چکیده انگلیسی	

فصل اول

کلیات

بخش اول

۱- طرح نامه

در این بخش به شرح کلیات طرح این پایان نامه پرداخته می شود.

۱-۱- مقدمه

خانواده به عنوان کوچک ترین نهاد اجتماعی نقش اصلی در ساختار یک جامعه ایفا می کند . فرزندان در سایه این تشکل محوری رشد کرده و شاکله رفتاری آنها در این جامعه مبنایی پی ریزی می شود.

خانواده که متشکل از پدر، مادر و فرزند است وظیفه هدایت اعضا را بر عهده داشته و نقش کلیدی در این مجموعه را پدر و مادر در اختیار دارند . خانواده از دیرباز با شاخصه مهر و عاطفه و کانون محبت و صمیمیت شناخته شده است و با این راهبرد عاطفی که البته عقلانیت را نیز در بطن خود به همراه دارد، توانسته جایگاه سازنده خود را در جهت ایجاد و شکل دهی نسل نوع بشر به خوبی نشان دهد. این وظیفه خطیر خود بخود خانواده را به سوی داشتن و رعایت مجموعه ای از هنجارها و بایدها و نبایدها سوق می دهد. اصولی که پایبندی به آنها نوع شکل گیری مسیر زندگی افراد را تعیین می کند.

در اینجاست که دین بر پایه فطرت خداگرای انسان پ یش قدم شده مجموعه ای از فرامین، سفارشها و آداب را برای یک زندگی سعادت‌مند و البته هدفمند ارائه می کند . با این اوصاف اخلاق و اخلاق مداری جزئی لاینفک از دستوره‌های حیاتبخش اسلام برای نیل به هدف عالیه تکامل و سعادت انسان می باشد . اخلاق در نگاه فردی و پس از ورود به زندگی با نگاه خانوادگی نقش اساسی در تربیت و پیشرفت افراد دارد . با توجه به محتوای این پژوهش، اخلاق خانوادگی اسلامی تعریفی از همکاری و همیاری و شناخت حقوق اعضای خانواده و رعایت کردن این حقوق برای ایجاد کانونی سرشار از روحیه خداگرا و دستیابی به خانواده ای الهی است. به عبارتی جهت گیری درست برای زندگی مشترک بر اساس تعالیم وحی است.

در این پژوهش سعی شده است، با معرفی جایگاه و مبانی زندگی مشترک، شیوه های نیل به تحکیم اخلاق خانوادگی و در نتیجه استحکام ارکان یک زندگی مشترک مورد بررسی قرار گیرد و چارچوب مدنظر اسلام جهت تشکیل و تحکیم یک خانواده نمونه بیان شود.

در این تحقیق مبنای کار بر اساس آیات نورانی قرآن کریم و کلام گهربار اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام بوده و پس از تفحص در آیات و احادیث مرتبط سعی شده الگوی مدنظر اسلام در زمینه اخلاق خانوادگی استخراج شود.

۱-۲- تعریف مساله و بیان سؤال های اصلی تحقیق

خانواده به عنوان رکن اولیه، اساسی و پایدار جامعه ی انسانی در نظام اندیشه ورزی و معرفت شناختی اسلام و قرآن کریم دارای ارزش و اعتبار والایی است . به نحوی که در میان آیات و روایات معصومین علیهم السلام حفظ حرمت، حدود و موازین اخلاقی و شرعی آن مورد تایید و تاکید قرار گرفته است. دستیابی به خانواده اسلامی مورد نظر قرآن کریم از جمله آرزوهای بزرگ نظام اسلامی در هر دوره است. لذا شناخت چنان خانواده ای به همراه روش های دستیابی به آن خانواده و تحکیم روشمند این اهداف در میان مسلمانان از اهمیت مضاعفی برخوردار است . در این تحقیق به دنبال شناخت خانواده اسلامی و روش های مختلف دستیابی به آن بر اساس سوالات و فرضیات زیر و در قالب تحقیق پایان نامه تحصیلی کارشناسی ارشد هستیم.

- ویژگی های اخلاق خانوادگی در اسلام چیست؟
- دستورات و راهنمایی های قرآن چه مسیری را برای برقراری ارتباط و تعامل در خانواده نشان می دهد؟
- روش ائمه علیهم السلام در تحکیم سنت های اصیل اسلامی در رفتارهای خانوادگی چه بوده است؟
- الگویی که اسلام برای تشکیل و تحکیم خانواده ارائه می دهد چیست؟

۱-۳- سابقه و ضرورت انجام تحقیق

انسان از بدو تولد خود را در محیطی به نام خانواده می بیند، محیطی که چارچوب اصلی رفتاری وی در آینده را می سازد . بشر در جامعه امروز بدون مراجعه به کلام وحی دچار یک سرگشتگی

است و این حیرانی و بالتبع انحراف و گمگشتگی در تعاملات اجتماعی او و مخصوصاً در نهاد اساسی خانواده دیده می شود. با بررسی آیات نورانی قرآن کریم و سخنان معصومین علیهم السلام در باب چگونگی آداب معاشرت در خانواده به یک الگو و شیوه در تعامل و روابط خانوادگی دست می یابیم. این الگو که مطابق با فطرت و مقتضیات وجودی انسان است، تنها راه حل ایجاد یک نهاد امن بر مبنای رسیدن به کمال از ابتدای زندگی و نیز برقراری ارتباطات درونی صحیح در یک خانواده می باشد.

در همین راستا علما و دانشمندان در قرن های متمادی به دنبال ترسیم الگوهای اخلاقی و معاشرتی بر اساس تعالیم اسلام بوده اند. در این زمینه می توان به کتب خصال شیخ ص دوق، اخلاق ناصری خواجه نصیر طوسی، جامع السعادات و معراج السعاده ملا احمد نراقی، جلد ۱۶ و ۱۷ بحارالانوار علامه مجلسی و آداب معاشرت نوشته شیخ حر عاملی اشاره کرد. همچنین در کتب نویسندگان معاصر نیز این دغدغه دیده می شود؛ کتبی نظیر نظام خانواده در اسلام نوشته شیخ حسین انصاریان، بهشت خانواده نوشته جواد مصطفوی، تشکیل خانواده در اسلام و نیز خانواده و دشواری های رفتاری کودکان نوشته علی قائمی، اهداف تربیت دینی و دیدگاه های تربیتی اسلام و نیز کودک از نظر وراثت و تربیت نوشته محمدتقی فلسفی، اخلاق و تربیت اسلامی نوشته حسن منفرد، اخلاق خانواده نوشته احمد صدقی اردستانی، اخلاق معاشرت نوشته جواد محدثی و ...

با جستجو در پایان نامه های تحصیلی به مواردی از بررسی اخلاق اسلامی بر می خوریم که به چند مورد ذیلا اشاره می شود.

- عواطف و احساسات در اخلاق - موسی ارسلان نژاد- دانشگاه پیام نور
- اخلاق معاشرتی از دیدگاه و سیره حضرت علی علیه السلام با تکیه بر نهج البلاغه - مرجان باوفا- دانشگاه پیام نور
- اخلاق شهروندی در اسلام (با تکیه بر قرآن، نهج البلاغه، صحیفه سجادیه)- دانشگاه پیام نور
- بررسی روش راهبردی قرآن کریم در انگیزش انسان ها برای تخلق به فضایل اخلاقی - عیسی آرامون- دانشگاه پیام نور
- عفاف در اخلاق اجتماعی - زهره فرخ یار- دانشگاه پیام نور

۱-۴- فرضیات

- اخلاق خانوادگی در آثار اسلامی بر خصلت تربیت انسان خدامحور استوار است.
- قرآن نشان دهنده خطوط اصلی حرکت خانواده در مسیر خداگرایانه می باشد.
- بر مبنای سنت معصومان علیهم السلام روش ایشان بر تکیه بر اصول ظاهری اسلامی استوار است.
- جهت گیری دستورات اخلاقی اسلام در مورد خانواده و تحکیم بنیان آن، ارائه دهنده یک الگوی خاص می باشد.

۱-۵- اهداف

- استخراج دیدگاه های قران و روایات در آداب معاشرت خانوادگی
- ترویج و تبیین دیدگاه های اسلام در رفتارهای اجتماعی خانوادگی
- ارائه الگوی مناسب با رفتارهای خانواده دوره معاصر و منطبق با اصول اسلام

۱-۶- کاربردهای متصور از تحقیق

- تبیین شیوه اسلامی رفتار و تعامل در خانواده
- تبیین راهکارها و شیوه های پیاده سازی دستورات خانوادگی اسلام
- بررسی و آسیب شناسی رفتارهای فعلی در خانواده امروزی در مقایسه با الگوی معرفی شده از سوی اسلام

۱-۷- جنبه جدید بودن و نوآوری تحقیق

هرچند در مبحث اخلاق و خانواده در اسلام تحقیقات و پایان نامه های خوبی صورت گرفته است اما موضوع اخلاق و آداب معاشرت خانوادگی و روش های تحکیم آن کمتر مورد توجه خاص قرار گرفته است. موضوع مدنظر ما به کنکاش در الگوی اسلامی معاشرت و روابط خانوادگی پرداخته و به دنبال ارائه راهکارهایی جهت تحکیم این الگو در جامعه امروزی است

بخش دوم

۲- تعاریف و مفاهیم

با توجه به ضرورت تعریف واژگان تحقیق و نشان دادن راهبرد آن، در این بخش به معانی روش، اصول، مبانی، خانواده، اخلاق و اخلاق خانوادگی پرداخته می شود. قابل ذکر است که آوردن تعاریف اصول و مبانی به جهت ایجاد تمایز بین شیوه بررسی بر اساس روش ها با دو مقوله مذکور است.

۲-۱- مبانی

مبانی (معادل با واژه انگلیسی Base) یا زیر بنا از ریشه "بنی" به معنای اضافه شدن اجزا و مواد برخی چیزها به برخی دیگر به جهت حصول بنایی با شکل و هیئت مخصوص می باشد. (مصطفوی، ۶۰: ۳۴۴) در لغت نامه دهخدا، به عنوان جمع واژه مبنی و مترادف با جاهای بنا، عمارت ها، بناها، بنیان ها، بنیادها، اساس ها، مبناها و شالوده ها آمده است. (دهخدا، ۷۷، ج ۹: ۲۰۰۹۹)

۲-۲- اصول

اصول بنا به نظر لسان العرب پایین ترین هر چیز معرفی شده است (ابن منظور، ۱۴۱۴ق: ۱۶). التحقیق واژه اصل را در ترادف با آنچه بر آن چیزی بنیان نهاده می شود آورده (مصطفوی، ۶۰: ۹۵) و دهخدا اصول را جمع اصل به معنای اساس ها، بیخ و بن ها، ریشه ها، قواعد، قوانین و پایه ها و همچنین به معنای قواعد و قوانینی که هر علم بر آنها استوار شود، ذکر نموده است. (دهخدا، ۷۷، ج ۲: ۲۸۱۹)

در اصطلاح جامعه شناسی عبارتند از مفاهیم مقدماتی و تعیین کننده ای که مهمترین و اساسیترین جنبه های فعالیت مربوط به شناخت و کنش انسان را منعکس می کند و تعمیم می دهد. (شایان مهر، ۷۷: ۷۰)

۲-۳- روش

روش (معادل با واژه انگلیسی Method) یا معادل عربی آن نهج، منهج و یا منهج در کتبی نظیر لسان العرب (ابن منظور، ۱۴۱۴ق: ۳۸۳) و مفردات راغب (راغب، ۱۴۱۲ق: ۸۲۵) به معنای طریق، راه

روشن و واضح بیان شده است. منهج در اصطلاح نیز به معنای روش روشن در تعبیر، عمل یا آموزش دادن چیزی که مطابق فرض های معین و نظام مشخصی برای رسیدن به هدف معین است. (علوی مهر، ۸۱: ۲۶)

در عرف دانش جامعه شناسی به مجموعه ی شیوه ها و تدابیری گفته شده که برای شناخت حقیقت و برکناری از لغزش بکار برده می شود. بطور دقیق تر روش به ۳ چیز اطلاق می شود: ۱- مجموعه طرقتی که انسان را به کشف مجهولات و حل مشکلات هدایت می کند ۲- مجموعه قواعدی که هنگام بررسی و پژوهش واقعیات باید بکار برد ۳- مجموعه ابزار یا فنونی که آدمی را در این مسیر از مجهولات به معلومات راهبری می نماید. (ساروخانی، ۷۵: ۴۸۹-۴۹۰)

تعاریف دیگری نیز در بیان تعریف منهج مانند تعاریف زیر وارد شده است: ۱- قواعد قطعی و مستحکم و ساده ای که انسان با رعایت دقیق آن از این که خطایی را درست بیندارد، ایمن می ماند. ۲- روش تحقیق در هر علمی از علوم یا در هر حوزه های معرفت انسانی. (بابایی، ۹۰، ج ۱: ۱۶)

آنچه در این تحقیق در تعریف روش مد نظر است همان تعریف روش در دانش جامعه شناسی است.

۲-۶- اخلاق

اخلاق (معادل با واژه انگلیسی Ethics) جمع خلق - به ضمّ خا و سکون لام - و به معنای سیره و سرشت است، چنان که خلق - به فتح خا و سکون لام - به مفهوم چهره ظاهری و شکل است. راغب در مفردات می گوید: الْخُلُقُ، اصلش اندازه گیری و تدبیر و نظم مستقیم و استوار در امور است واژه خُلُق در معنی نو آفرینی و ایجاد چیزی بدون اینکه آن چیز سابقه و جودی داشته باشد و ایجادش بدون نمونه داشتن باشد بکار می رود. (راغب، ۷۴، ج ۱: ۶۳۳) خُلُق و خُلُق - در اصل یکی است مثل - شرب و شرب - و - صرم و صرم (قطع کردن و بریدن) ولی کلمه - خلق - مخصوص اشکال و اجسام و صورتهائی است که با حواس درک می شود و خلق ویژه قوا و سجایائی است که با فطرت و دید دل درک می شود. (راغب، ۷۴، ج ۱: ۶۳۵)

جامعه شناسان اخلاق را مطالعه ارزش ها در جهت تعیین درستی یا نادرستی اندیشه، عقیده یا عمل را گویند و دانش اخلاق را دستوری یا هنجارگذار می خوانند. (ساروخانی، ۷۵: ۲۴۹)